

lin 2001, s. 17, 19; Abdülhamit Birşık, *Hind Altıncı Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, İstanbul 2001, s. 26-27, 35-37; Rais Ahmad Khan, "Life and Thought of Abd al-Qâdir Badauni", *IS*, VI/2 (1967), s. 148; M. Salim Kidwai, "Faydi and His Undotted Tafsir of the Qur'an", *Islam and the Modern Age*, IX/2, New Delhi 1978, s. 72, 73, 75; Enver Konukçu, "Ekber Şah", *DİA*, X, 542; A. S. Bazmee Ansari, "Feyzi-i Hindî", a.e., XII, 524-525; İsmail Durmuş, "Hazîf", a.e., XVII, 122-124.

HİDAYET AYDAR

SEVÂ'Ü's-SEBÎL

(سواء السبيل)

Hedefe ulaştıran
en kısa yol anlamında
bir Kur'an terimi
(bk. SİRÂT-ı MÜSTAKİM).

SEVBÂN b. BÜCDÜD

(ثوبان بن بجد)

Ebû Abdillâh (Ebû Abdırrahmân) Sevbân b. Bücdüd (Cahder) el-Hâşimî el-Himyerî (ö. 54/674)

Hiz. Peygamber'in âzatlısı, sahâbî.

Yemen asıllı olup Himyer kabilesinden-dir. Onun Mekke ile Yemen arasında yaşayan Serât ahalisinden olduğu (İbn Sa'd, VII, 400), Hakem b. Sa'd b. Himyer soyundan geldiği de (İbn Hacer, I, 413) belirtilmektedir. Kabilesine yapılan bir baskında esir alındıktan sonra Medine'de köle olarak satılan Sevbân'ı Resûl-i Ekrem satın alıp âzat etti, ardından isterse ailesine dönebileceğini veya yanında kalabileceğini söyledi. Sevbân, Resûlullah'ın yanında kalmayı tercih etti ve kendini onun hizmetine adanmış. Seferlerde de Hz. Peygamber'den ayrılmayan Sevbân bütün gazvelere onunla birlikte katıldı. Suriye, Filistin ve Mısır'ın fethinde bulundu. Hayatının ilerleyen dönemlerinde önce Remle'ye, daha sonra Mısır'a, en sonunda Humus'a yerleşti. 54 (674) yılında bu şehirde vefat etti. Onun Mısır'da öldüğüne dair rivayet kabul görmemiştir. Remle'de, Mısır'da ve Humus'ta birer evinin olduğu, Humus'taki evini buraya gelen hemşehrilerine tahsis ettiği belirtilmektedir (Zehebî, III, 16). Kendini Hz. Peygamber'in ev halkından kabul eden Sevbân, bir gün Resûlullah'ın aile fertlerine dua ettiğini görünce kendisinin de Ehl-i beyt'ten olup olmadığını sormuş, Resûlullah da ona, yöneticilerin veya başkalarının kapısını bir beklentiyle çalmadan ve kimseden bir şey istemeden yaşayabilirse Ehl-i beyt'ten sayılabileceğini söylemiştir (İbn Hacer, I, 413).

Sevbân daha sonraki hayatında zühde yönelmiş ve kimseden bir şey beklememiştir. Hz. Âişe onun zühd hayatını insanlara örnek olarak gösterirdi (Belâzürî, I, 481).

Sevbân siyasi ve idari işlerden uzak durur, fakat yeri geldiğinde idarecileri uarmaktan çekinmezdi (*Müsned*, V, 280-281). Daha çok ilimle meşgul olmuş, Hz. Peygamber'den 127 (Ekrem Ziyâ el-Ömerî, s. 83) veya 128 (İbn Hazm, s. 60) hadis nakletmiştir. Sahâbeden Şeddâd b. Evs, tâbiinden Cübeyr b. Nüfeyr, Ma'dân b. Ebû Talha, Ebû'l-Hayr el-Yezeni, Ebû Esmâ er-Rehabî, Ebû İdrîs el-Havlânî, Ebû Seleme b. Abdurrahman, Hâlid b. Ma'dân ve Râşid b. Sa'd kendisinden rivayette bulunmuştur. Hadislerinin bir kısmı *Kütüb-i Sitt'e*'de ve Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde yer almıştır. Abdullah Muhammed Şüfey', onun *el-Müsned*'deki rivayetlerini *Dirâsetü merviyâtı's-şahâbe: Sehl b. 'Abdillâh es-Sâ'idî ve'l-'İrbâd b. Sâriye ve Şevbân mevlâ Resûlillâh sallallâhu 'aleyhi ve sellem fi Müsnedi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel* adlı yüksek lisans tezinde incelemiştir (1404, Câmiatü Ümmi'l-kurâ külliyyetü's-şer'iatü'l-İslâmiyye). Şa'nın bazı ricâl kaynaklarında kendisine yer verilmesi (bk. bibl.) Şiir'in de Sevbân'a önem verdiğini göstermektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, V, 275-284; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 400; Belâzürî, *Ensâb*, I, 480-482; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 180-183; Ebû Ca'fer et-Tûsî, *er-Ricâl* (nşr. M. Sâdık Âl-i Bahrülulûm), Kum 1411, s. 11; İbn Abdülber, *el-İstî'âb* (Bicâvî), I, 218; İbn Hazm, *Esmâ'ü's-şahâbeti'r-ruvât* (nşr. Seyyid Kesrevî Hasan), Beyrut 1412/1992, s. 60-61; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Amrî), XI, 166-176; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, I, 296-297; Nevevî, *Tehzîb*, I, 140-141; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 413-416; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, III, 15-18; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), I, 413; Şemseddin es-Sehâvî, *el-Fahrü'l-mütevâli fi menî'ntesebe li'n-nebî mine'l-hademi ve'l-mevâli* (nşr. Meşhûr Hasan Mahmûd Selmân), Zerkâ/Ürdün 1407/1987, s. 37-38; *A'yâ-nü's-Şi'a*, IV, 26; Ekrem Ziyâ el-Ömerî, *Bakî b. Ma'hled el-Kurtûbî ve Mu'kaddimetü Müsnedih*, Medine 1404/1984, s. 83.

HASAN ÇİRİT

SEVBÂN b. İBRÂHİM

(bk. ZÜNNÜN el-MİSRÎ).

SEVBÂNİYYE

(الثوبانية)

Mürchie âlimlerinden
Ebû Sevbân el-Mürci'nin
görüşlerini benimseyenlere
verilen ad
(bk. MÜRCİE).

SEVDÂ-YI DİHLEVÎ

(سودای دهلوی)

Mîrzâ Muhammed Refî'
(ö. 1195/1781)

Urdu şairi.

Delhi'de dünyaya geldi. Doğumu için kaynaklarda 1100'den (1688-89) 1128'e (1716) kadar farklı tarihler verilmektedir. Bazı kaynaklarda adı Mirza Refiuddin olarak geçerse de çağdaşı Mîr Muhammed Takî'nin *Nikâtü's-şu'arâ*' adlı tezkiyesinde de kaydedildiği gibi ismi Refî' olup "Sevdâ" mahlasıdır. Bunu babasının tüccarlık mesleği dolayısıyla seçtiğini ileri sürenler bulunduğu gibi kelimenin asıl mânası (sevda, aşk) sebebiyle aldığını belirtenler de vardır. Şiir ikliminin şehinşahı, Urduca'nın Hâkânî'si ve Enverî'si, şiir göğünün parlak yıldızı veya güneşi gibi sıfatlarla anılan Mirza Sevdâ'ya "melikü's-suarâ" unvanı da verilmiştir. Bir rivayette bu unvanın kendisine İranlı şair Şeyh Ali Hazin tarafından verildiği belirtilmişse de bu görüş kabul görmemiştir. Delhi'nin önde gelen tüccarlarından olan babası Mirza Şeffî oğluna büyük bir miras bırakmıştı. Sevdâ'nın atalarının Kâbil'den Hindistan'a göç ettiği söylenmekle birlikte dostlarından Nakş Ali onun asıl vatanının Buhara olduğunu belirtmektedir. Sevdâ'nın Kâbil'de yaşayan Moğollar'a alaya aldığı bir hicviyesi de bu görüşü destekler niteliktedir.

Sevdâ-yı Dihlevî'nin hayatının ilk devresi hakkında fazla bilgi bulunmamakta, Farsça yanında Arapça ve Türkçe öğrendiği kaydedilmektedir. Mûsiki sahasında bilgi sahibi olduğu ve "sitâr" adlı bir enstrüman çaldığı bilinmektedir. Çağdaşı birçok şair gibi o da önce Farsça şiirler söylemeye başladı, ardından şair Sirâcuddin Ali Han Ârzû'nun tavsiyesiyle Urduca'ya yöneldi ve bu dilin en büyük şairlerinden biri konumuna yükseldi. Farsça şiir söylemeyi de sürdürdü. Şiirdeki üstatları arasında Ali Han Ârzû'dan başka Şah Hâtım Selmân Kuli Han Vedâd, Nizâmeddin Ahmed Sâ'nî'nin adları geçmektedir. Mirza Sevdâ babasından kalan mirası tüketince kendine iş aramaya başladı ve önceleri intisap ettiği askerlik mesleğini dönemin şartlarının uygun olmayışı sebebiyle bıraktı. Daha sonra şiiri sayesinde kendisine bazı hâmilere buldu. Şöhretini duyan Bâbürlü Hükümdar II. Şah Âlem onun himayesine aldı ve şiirde öğrencisi oldu. Saraydaki şiir meclislerine devam eden Sevdâ hükümdarın kendisine karşı bir hareketine kızarak sarayı ter-

ketti. Buna rağmen Delhi'deki dostları sayesinde rahat bir yaşam sürdürdü, bu sebeple Oudh (Evedh / Avad) Nevvâbî Şücâüddevle'nin davetini kabul etmedi. Nâdir Şah'ın Delhi'yi ele geçirip şehirde katliam yapmasından sonra da şehirden ayrılmadı. Fakat Ahmed Şah Abdâlî'nin Delhi'yi zaptetmesinin ardından şehirdeki karışıklıklar ve hâmlerinin ölmesi yüzünden diğer şairler gibi o da Delhi'den ayrılmak zorunda kaldı. Önce Ferruhâbâd'a giderek şehrin yöneticisi Nevvâb Ahmed Han Bengiş ve onun şair veziri Mihribân Han Rind'in himayesine girdi; 1185'te (1771) Nevvâb Ahmed Han'ın ölümü üzerine oradan ayrılarak Feyzâbâd'a geçti. Burada Nevvâb Şücâüddevle'nin nedimleri arasına giren Sevdâ 1189'da (1775) devlet merkezinin Leknev'e nakledilmesiyle bu şehre taşındı. Şücâüddevle'nin ölümünün ardından tah-ta geçen Nevvâb Âsafüddeve zamanında da sarayla irtibatını sürdürdü. Fakat Oudh nevvâblarının sorumsuz harcamaları ve kötü yönetimi neticesinde ülkenin içine düştüğü ekonomik sıkıntılardan o da etkilene-rek geçim sıkıntısı çekmeye başladı. 1195'te (1781) Leknev'de vefat etti.

Eserleri. Urdu edebiyatında Sebki-Hindî'yi takip eden şairler arasında yer alan Sevdâ'nın mensur ve manzum eserlerinin bir kısmı günümüze ulaşmamıştır; Urdu şairleriyle ilgili tezkiresi bunlardan biridir. Sevdâ, Mîr Muhammed Takî'nin mesnevisi *Şu'le-i 'İşk'* nesre aktarmıştır. Bir nüshası Pencap Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan (nr. 1499/4549) Farsça mensur çalışması *'İbretü'l-gâfilin, Külliyyât*'la birlikte basılmıştır. Sevdâ'nın *Külliyyât*'ında kaside, gazel, mesnevi gibi hemen her türden şiirler yer alır (*Külliyyât-ı Sevdâ*, Leknev 1932; Lahor 1976). Ayrıca şiirlerinden seçmeler yapılmıştır: *Müntehabât-ı Meşneviyyât-ı Sevdâ* (Kalküta 1930), *İntihâb-ı Külliyyât-ı Sevdâ* (Allahâbâd 1927), *Müntehab-ı Kaşâ'id* (Leknev 1868). Sevdâ'nın Farsça şiirlerinden oluşan bir di-vaçesi de bulunmaktadır (Pakistan Ka-raçi Millî Müzesi, nr. 1958-262/20).

BİBLİYOGRAFYA :

M. Mustafa Han Şifte, *Gülşen-i Bî-hâr* (nşr. Kalb Ali Han Fâik), Lahor 1973, s. 244-256; M. Hüseyin Âzâd, *Âb-ı Hayât*, Lahor, ts., s. 178-214; R. B. Saksena, *A History of Urdu Literature*, Allahabad 1940, s. 60-67; Muhammad Sadiq, *A History of Urdu Literature*, London 1964, s. 82-93; Ralph Russell – Khurshidul Islam, *Three Mughal Poets: Mir, Sauda, Mir Hasan*, London 1968, s. 37-68; Mahmûd Birelvi, *Muhtasar Târîh-i Edeb-i Urdû*, Lahor 1985, s. 78-80; Selim Ahter, *Urdû Edeb kî Muhtasar Terîf Târîh*, Lahor 1986, s. 105-108; Cemîl Câlîbî, *Târîh-i Edeb-i Urdû*, Lahor 1987, II, 649-722; Athar Raz, *A Short History of*

Urdu Literature, London 1999, s. 38; Halîk Encüm, *Mirzâ Reft' Sevdâ*, New Delhi 2003; Tebessüm Kâşmirî, *Urdû Edeb kî Târîh İbtidâ sey 1857 tek*, Lahor 2003, s. 290-310; J. A. Haywood, "Sawdâ", *EP*² (İng.), IX, 90.

HALİL TOKER

SEVDE

(سودة)

Ümmü'l-Esved Sevd bint Zem'a
b. Kays el-Kureşsiye
(ö. 23/644)

Hz. Peygamber'in hanımı.

Mekke'de doğdu. Babası Kureys'in Âmir b. Lüey oğulları boyundan Zem'a b. Kays, annesi Medine asıllı Neccâr oğulları'ndan Şemûs bint Kays'tır. Soyu baba tarafından dedesi Âmir b. Lüey'de Resûl-i Ekrem'in soyu ile birleşir. Kendisi gibi ilk müslümanlardan olan amcasının oğlu Sekrân b. Amr ile evlendi. Ancak müşriklerin işken-lerine dayanamadıkları için ikinci kabile ile Habeşistan'a hicret etmek zorunda kal-dılar. İleri gelen müşriklerden bir kısmı-nın İslâm'ı kabul ettiğine dair yayılan asıl-sız haberler üzerine Mekke'ye döndüler. Sevd bint Zem'a kocası vefat edince beş çocuğu ile yalnız kaldı. Peygamberliğin 10. (620) yılında Hz. Hatice'nin vefatının ardından sahâbeden Osman b. Maz'ûn'un hanımı Havle bint Hakîm'in tavsiyesiyle Resûl-i Ekrem Sevd'ye evlenme teklif etti. Sevd çocuklarının kendisini rahatsız ede-bileceği endişesini dile getirdiyse de Hz. Peygamber bunda bir sakınca bulunmadı-ğını söyledi (*Müsned*, I, 318-319) ve Sevd'e-yi 400 dirhem mehirle nikâhladı. Resûl-i Ekrem, Medine'ye hicret edip orada Hz. Âişe ile evleninceye kadar Sevd onun üç yıl boyunca tek eşi oldu. Hz. Hatice vefat ettiğinde yaşları küçük olan Ümmü Kül-süm ile Fâtıma'ya annelik etti. Resûlullah da kendisiyle evlendiğinde yaşı ellinin üze-rinde olan Sevd'yi müşrik yakınlarından gelebilecek sıkıntılara karşı korudu.

Sevd uzun boylu, iri yapılı ve yavaş ha-reket eden bir hanımdı. Bu yönüyle dik-kat çektiği ve herkes tarafından tanındı-ğı için hicâb âyetinin nüzûlüne vesile oldu (Buhârî, "Vuûd", 13). Vedâ hacı sırasın-da kalabalık arasında yürürken sıkıntı çek-tiğinden Hz. Peygamber'den izin alarak Müzdelife'den Mina'ya erken geçti ve şey-tan taşlama görevini diğer insanlardan ön-ce yaptı (Buhârî, "Hac", 98). Dericilikte mâ-hir olduğu, Tâif tarzı deri işlediği belirtilen Sevd (İbn Hacer, *el-İşâbe*, IV, 286) kazan-dığı para ile yoksullara ve kimsesizlere yardım ederdi. Hilâfeti döneminde Hz.

Ömer'in kendisine gönderdiği bir kese dir-hemin sadaka olarak dağıtılmasını is-temişti (İbn Sa'd, VIII, 56). Resûl-i Ekrem'in diğer hanımlarıyla ve bilhassa Hz. Âişe ile iyi geçinirdi. Âişe de onu sever, kendisine benzemeyi arzuladığını söylerdi (Müslim, "Rađâ", 47). Tahrim sûresinin ilk âyetlerinin nâzil olmasına sebep olan bal şerbeti olayında Sevd, Hz. Âişe'nin dedi-ğini yaptı, fakat daha sonra pişman oldu (Müslim, "Talâk", 21). Hayatının ilerleyen dönemlerinde Hz. Peygamber'in kendi yanında geceleme sırasını Âişe'ye bırak-mış, onun bu davranışı benzeri durum-lar için delil olarak kullanılmıştır (Buhârî, "Hibe", 15). Bir rivayete göre Sevd, yaş-landığı için kendisini boşamasından en-dişe duyarak Resûl-i Ekrem'e başvurmuş, âhirette peygamber hanımı olarak haşrol-mak istediğini ve geceleme hakkını Hz. Âişe'ye devrettiğini belirtmiş, bunun üze-rine Nisâ sûresinin 128. âyeti nâzil olmuş-tur. Hz. Peygamber'in tavsiyelerini yerine getirme hususunda büyük hassasiyet gös-teren Sevd, Vedâ haccında Resûl-i Ekrem'in, hanımlarının evlerinde oturma-larının daha iyi olacağını söylemesi üzerine onun vefatından sonra hac için de olsa uzun yola çıkmadı (*Müsned*, VI, 324). Sevd 23 (644) yılında Medine'de vefat etti, cenaze namazını Hz. Ömer kıldırdı ve Cen-netü'l-bakî'a defnedildi. Onun 54 (674) yı-lında öldüğüne dair rivayet isabetli görü-lmemiştir.

Sevd bint Zem'a, İslâmiyet'in ilk yıllarından itibaren Hz. Peygamber'in çok yakınında yaşamasına rağmen sadece beş hadis rivayet etmiş (İbn Hazm, s. 222), ken-disinden Ebû Hüreyre, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Zübeyr gibi sahâbilerle Urve b. Zübeyr, Atâ b. Yesâr, İkrime el-Berberî gibi tâbîler rivayette bulunmuştur. Resûl-i Ekrem'e, vefatından sonra kendisine ilk önce hangi hanımının kavuşacağını sorulması üzerine onun "eli en uzun olan" (en cömert olan) diye cevap verdiği ve bu-nunla Sevd'yi kastettiği Hz. Âişe tarafın-dan rivayet edilmiştir (*Müsned*, VI, 121; Bu-hârî, "Zekât", 11). Fatma Şâdiye Zevce-i Muhtereme-i Hazret-i Fahr-i Âlem: *Hazret-i Sevd bint Zem'a* (İstanbul 1324), Muhammed Ali Kutub *Sevd bint Zem'a rağiyallâhü 'anhâ* (Beyrut 1988) adıyla birer eser kaleme almışlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, I, 318-319; VI, 121, 210-211, 324; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 52-57; Belâzürî, *En-sâb*, I, 407-409; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* (nşr. Hamîd Abdülmecîd es-Selefi), Beyrut, ts. (Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî), XXIV, 29-37; İbn Hazm, *Es-mâ'ü's-şahâbeti'l-ruvât* (nşr. Seyyid Kesrevî Ha-